

Complementariteit van diepe ecologie en sociale ecologie

Jenny Walry

Het leven van mens en dier en de bescherming van het ecosysteem staan misschien nog niet direct op het spel, maar er bestaat een niet-verwaarloosbare waarschijnlijkheid dat we ons in de vrij nabije toekomst mogen verwachten aan sterke verstoringen en onherroepelijke schade op planetair niveau. Ik ga er dan ook van uit dat we de milieuproblemen zeer ernstig moeten nemen – ja, dat ze zelfs prioritair zijn – en dat we fundamenteel zullen moeten ingrijpen in de aanwezige milieuvermietigende trend.

6

Veel milieubewegingen met uiteenlopende basisfilosofieën zijn met deze problematiek bezig en zetten diverse acties op. Soms ziet men echter dat acties vertraagd of tegengehouden worden omdat men meent dat er eerst overeenkomst moet bestaan tussen de wereldbeschouwelijke visies die aan de grondslag liggen van de verschillende milieubewegingen. Uiteraard bepalen de basisvisies die we hebben over mens, maatschappij en ecosysteem onze acties. Maar gezien de ernst en hoogdringendheid van de ecologische problematiek bepleit ik in dit stuk de mogelijkheid tot compromissen tussen de verschillende milieubewegingen over strategieën en acties, nodig om resultaten te kunnen boeken. Lokale, nationale, regionale en mondiale maatregelen zullen politiek moeten worden afgedwongen. Eerst verduidelijk ik twee zeer onder-

scheiden ecologische opvattingen, namelijk de zachte en de radicale ecologie. De eerste stelt het economisch groeimodel niet fundamenteel in vraag, de tweede doet dit wel. De zachte ecologie heeft meer aanhangers dan de radicale ecologie. Dit ligt in de lijn van de verwachtingen. Kritische vragen stellen bij het huidige economisch groeimodel kan tot nu toe niet rekenen op een brede sociale consensus.

In een tweede punt concentreer ik me op de radicale ecologie en expliciteer de twee belangrijkste strekkingen, namelijk de diepe ecologie en de sociale ecologie.

Daarna bepleit ik de stelling dat diepe ecologie en sociale ecologie compatibel zijn wat acties en praktijk betreft, niettegenstaande de diepe verschillen die ertussen bestaan – verschillen die er altijd zullen en moeten zijn (Walry, 2005).

Twee fundamenteel van elkaar verschillende standpunten

Binnen de ecologische beweging bestaan er grosso modo twee hoofdstromingen die luisteren naar de namen shallow of “zwakke” ecologie en de “radicale” ecologie. Uiteraard willen ze beide de vervuiling (afval, uitstoot), de uitputting van grondstoffen en de aantasting van ecosystemen terugschroeven. De oorzaken voor de hachelijke toestand en de oplossingen die ze voorstellen zijn evenwel sterk verschillend als gevolg van hun verschillende denkbepelden over de maatschappij en het ecosysteem aarde.

Vanuit de zwakke ecologie stelt men de bestaande industriële samenleving en de groei-economie, niet fundamenteel in vraag. Arne Naess, een welbekende Noorse ecologisch filosoof, vat de “shallow” ecologie samen als een vrij machtige tendens die vecht tegen pollutie en uitputting van grondstoffen met als centraal doel de gezondheid en welvaart van de ontwikkelde, industriële landen te vrijwaren.

Zwakke ecologie beschouwt economische groei als een manier om tot meer sociale rechtvaardigheid, minder armoede en werkloosheid te komen (vooral binnen de rijkere landen). Alle hoop om het milieu te herstellen en ecologische rampen te vermijden, legt ze in aangepaste technologieën omdat ze ervan uitgaat dat stapsgewijze technische aanpassingen voldoende zijn. Ze verengt het natuurbegrip tot “die aspecten die binnen het kader van een technische beheersing van belang worden geacht: het meetbare, het kwantificeerbare, het herhaalbare en het wetmatige.” (Jacobs, 1996)

Vele wetenschappelijke ecologen ontkennen deze optimistische kijk en argumenteren hun standpunten met wetenschappelijke gegevens (P.T.

Jones, 2005; H. Daly). Hun stelling luidt dat de ecologische crisis dermate problematisch is dat een ecologische modernisering op zich geen soelaas kan brengen.

De aanhangers van de radicale ecologie wijzen de reformistische grondstellingen van de “shallow ecology” af, zonder daarom “propere” technieken te verwerpen. Wie zou daar nu kunnen tégen zijn? Ze zijn wel tégen een maatschappelijke orde die groei blijft verdedigen als oplossing voor sociale en ecologische problemen. Niet alle economische groei is schadelijk voor het milieu, zoals diensten voor zover deze weinig grondstoffen verbruiken en weinig vervuiling teweegbrengen. Maar vergeten we niet dat de meeste diensten ook gebruik maken van allerlei apparaten als computers, scanners, gsm’s enz. waarin componenten schuilen waarvan de productie, het prepareren of de dumping ervan het milieu zwaar belasten. In deze tekst bedoel ik met economische groei, kwantitatieve volumegroei die geen of te weinig rekening houdt met de eindigheid van grondstoffen en van de opnamecapaciteit van afval en uitstoot door de ecosystemen.

Voor radicale ecologie staat de mens niet boven of naast de natuur, maar is hij een geïntegreerd deel van de natuur. Het is levensnoodzakelijk voor het bestaan van de mens dat hij ingrijpt in de natuur, maar dit hoeft niet destructief te gebeuren, zoals nu zo vaak het geval is. Radicale ecologie zoekt naar een evenwichtige relatie tussen mens en natuur; een evenwicht dat niet statisch is, maar integendeel zich aanpast aan de maatschappelijke en ecologische veranderingen.

De radicale ecologie is een huis met veel kamers. In deze bijdrage beperk ik me tot twee belangrijke strekkingen. Ze gaan er alle twee van uit dat aan de basis van de ecologische problemen

diepe oorzaken liggen. Die oorzaken zijn ofwel van politiek, sociaal, economische of individueel-ethische aard, óf ze zijn het gevolg van een “verkeerd” bewustzijn.

Voor de radicale ecologie is het cruciaal dat de globale economische volumegroei ophoudt, willen we niet in een nog ergere ecologische crisis verzeilen dan nu al het geval is. Zich uitspreken tégen globale groei betekent daarom niet dat sommige arme landen economisch niet meer zouden mogen groeien. Om de globale groei tegen te houden zouden de overbevolkte delen van het rijke Westen geen economische groei meer mogen kennen, en ook hun milieuschadelijke economische activiteiten sterk moeten inkrimpen. Globaal zou ook de bevolking moeten teruglopen.

Hoewel economische groei inherent noodzakelijkheid is voor kapitalisme, is het kapitalisme niet de enige verantwoordelijke voor de huidige toestand. Ook planeconomieën richten zich op economische groei. Het begrip “grenzen aan de groei” is dus noodzakelijk, maar het is al te vaak tot een slogan geworden. We moeten dus wel aangeven wat we ermee bedoelen en we zullen een brede consensus moeten zoeken over enkele principes. Ik geef een paar voorbeelden.

Het begrenzen van de groei is onmogelijk als de consumptie niet drastisch daalt; zeker die van de rijke landen, maar eveneens die van de elites in de arme landen. Dit betekent dat de idee van “sufficiëntie” ingang zou moeten vinden. Sufficiëntie of een “filosofie van het genoeg” komt neer op een bovengrens stellen aan het intensiteitsniveau van consumptie, van technische prestaties en snelheid. De “filosofie van het genoeg” maakt de keuze, indien dit nodig is, iets niet te doen dat nochtans technisch doenbaar is. Sufficiën-

tie staat in contrast met de courante filosofie van het altijd maar “meer” en “vlugger”. Sufficiëntie is een noodzakelijke voorwaarde om economische groei in te perken. De ecologische crisis efficiënt aanpakken, betekent er de “filosofie van het genoeg” in opnemen. Sufficiëntie zal de grenzen van de milieuefficiëntie bepalen.

Economische groei terugschroeven betekent ook dat men “reële” subsistentienoden en “luxe” behoeften ruwweg kan aangeven. Niemand kan ontkennen dat de behoefte aan een Ferrari minder wezenlijk is dan de nood aan voeding en gezondheidszorg. Reële noden en luxe van elkaar onderscheiden blijft echter een moeilijke kwestie gezien de zeer diverse tradities, gewoonten en voorgeschiedenissen van verschillende groepen. Maar zoals er toch een zekere overeenkomst bestaat over de inhoud van de mensenrechten, zou die ook bij benadering kunnen worden bereikt voor onze noden en behoeften, zonder dat ze voor eens en altijd kunnen en hoeven vastgelegd te worden. Marcuse besprak deze materie al in 1972.

Radicale ecologie verdedigt ecologische duurzaamheid. De twee meest essentiële aspecten van ecologische duurzaamheid zijn dat de hoeveelheid gebruikte grondstoffen de hernieuwbaarheid of de vervangbaarheid ervan niet mag overschrijden en dat de hoeveelheden afval en emissies de opnamemogelijkheden van de natuur niet mogen overschrijden. Ik ga daar elders uitvoerig op in (Walry, 2005). Radicale ecologie neemt dan ook de begrenzing van de ecologische voetafdruk als criterium voor ecologische duurzaamheid ernstig. De ecologische voetafdruk is de land- en wateroppervlakte die is vereist om de materiële standaard van een bepaalde bevolking te onderhouden, gebruik makend van de op dat

moment gangbare technologie. Anders gezegd: de ecologische voetafdruk meet de hoeveelheid aan ecologisch productieve land- en wateroppervlakte die vereist is om de grondstoffenbronnen en de absorptie van afval en uitstoot van een bepaalde bevolking of van specifieke activiteiten te handhaven. Zo kan men bijvoorbeeld meten wat het aandeel is in de ecologische voetafdruk van het verbruik van kerosine in het luchtvervoer, of van het vervoer in het algemeen.

Het ecologisch deficit van een land of regio kan men bepalen door te berekenen in welke mate de ecologische voetafdruk de biocapaciteit van dat land of regio overschrijdt. Wie rekening houdt met de ecologische voetafdruk, kan ook de verantwoordelijkheid voor het ecologisch deficit van diverse groepen en individuen inschatten. Het boek van Jacobs en Jones dat recent dit jaar is gepubliceerd, wijdt een volledig hoofdstuk aan de ecologische voetafdruk.

Zoals ik al zei, kent de radicale ecologie vele variaties. Ik beschrijf er de twee belangrijkste van en geef kort de opvattingen weer van hun belangrijkste vertegenwoordigers: Arne Naess voor de "diepe ecologie" (ook wel ecologische ontologie genoemd), Murray Bookchin voor de "sociale ecologie" (ook wel de materialistische ecologie genoemd). Hun standpunten worden dikwijls als onverenigbaar beschouwd, wat ik zal trachten te weerleggen, zonder evenwel hun eigenheid te negeren.

Basisvisies van de diepe ecologie en de sociale ecologie

Naess, als een cruciale vertegenwoordiger van de diepe ecologie, maakt een duidelijk verschil tussen ecologische filosofie en milieubewegingen. Hij benadrukt sterk het belang van beide. Om Naess' standpunten te kunnen

plaatsen is het essentieel het verschil tussen beide te verduidelijken.

Een ecologische filosofie maakt deel uit van een globaal wereldbeeld dat ieder individu en elke groep heeft, zij het meestal impliciet. In "Worldviews" (1994, p.17) verwoordt Apostel het zo: "A world view is a coherent collection of concepts and theorems that must allow us to construct a global image of the world, and in this way to understand as many elements of our experience as possible." Een wereldbeeld omvat waardeprioriteiten, normen, regels, overtuigingen, standpunten, een bepaalde voorstelling van de realiteit. Ons wereldbeeld bepaalt onze levensbeschouwing en helpt ons antwoorden te vinden op de vragen waarmee we worden geconfronteerd. Een beoordeling van de ecologische problemen en de oplossingen die deze vereisen hangt grotendeels af van onze levensbeschouwing. Anders gezegd: onze levensbeschouwing bepaalt welke visie we hebben op de plaats van de mens in de totale natuur, hoe we de aard van de ecologische problemen inschatten en welke uitwegen uit de ecologische problemen we zien.

Ecologische bewegingen zijn meer activistisch dan ecologische filosofieën. Ze zijn bekommerd om de ecologische situatie van onze aarde en willen daar iets aan doen. Een centrale stelling van Naess is dat de filosofieën die aan de grondslag liggen van gelijkgestemde bewegingen, heel verschillend kunnen zijn. Naess (1992) werkte een van de meest gesofistikeerde versies van pluralisme van levensbeschouwingen uit binnen het groene denken. Hij zegt zelf dat zijn ecologische filosofie één vorm van ecologische filosofie is tussen vele andere.

Diepe ecologische filosofie plaatst mens en natuur in een soort symbiotisch geheel, gebaseerd op de onscheidbare

ontologische wortels van mensen en niet-menselijke natuur. De mens is door zijn intellectuele capaciteiten en zijn biologische erfenis in staat in een dynamisch evenwicht te leven met andere levensvormen. Hij heeft daar wel een zeker inzicht in de natuur en in de impact van eigen acties voor nodig. Diepe ecologie draagt samenwerking en verscheidenheid hoog in haar vaandel; een diversiteit die niet enkel gaat over biologische diversiteit, maar eveneens over diversiteit van theorieën, waarden, praktijken, tradities, culturen. De nadruk op verscheidenheid rechtvaardigt nochtans niet ongelijkheden die voortkomen uit onderdrukking en uitbuiting. Diepe ecologie verdedigt decentralisatie en lokale autonomie, daar waar die enigszins mogelijk zijn. Verbetering van de levenskwaliteit (niet in termen van “meer”, maar van “beter”) staat voorop; levenskwaliteit en levensstandaard gaan niet altijd samen. Naess ziet in dat een groen fundamentalisme niet de goede oplossing kan brengen en zegt onder andere dat grote steden noodzakelijk blijven, gezien de overbevolking die we kennen.

Diepe ecologie is in de eerste plaats een normatieve filosofie. De waarden die ze bepleit zijn niet strak wetenschappelijke onderbouwd, maar komen voort uit de praktijk van het dagelijks leven en het empirisch werk van ecologen. Maar, zegt Naess, ook zij die pleiten voor economische groei, staan evengoed achter onbewezen waarden. Waar Naess ecologie wetenschappelijk ondersteunt, verdedigt hij een empirische wetenschap.

Naess is ervan overtuigd dat uiteenlopende filosofische en religieuze tradities en motivaties genoeg overeenkomsten kunnen vertonen en niet in de weg hoeven te staan van gemeenschappelijke praktische standpunten van

milieubewegingen. Hij gaat ervan uit dat compromissen (altijd voorlopige!) om concrete ecologische doelen te bereiken mogelijk zijn.

Naess verwijst in “Ecology, community and lifestyle” (1989) naar structurele politieke en economische veranderingen die noodzakelijk zijn wil “grenzen aan de groei” (en dus een programma van diepe ecologie) realiseerbaar worden. Hij bespreekt de sociale en politieke orde, en ook types van economische organisatie die het beste aansluiten bij een maatschappij zonder groei.

Samen met Sessions deed hij in 1973 een voorstel voor een “diep ecologisch platform”, waarmee ecologische bewegingen akkoord zouden kunnen gaan, zelfs als de onderliggende filosofieën verscheiden zijn en soms zelfs met elkaar in competitie staan.

De stellingen van het platform zijn te algemeen om in concrete situaties eenduidig te kunnen aangeven welke acties nodig zijn om de praktische problemen efficiënt aan te pakken. Iedere situatie is daarbij nog aan voortdurende verandering onderhevig.

Om later in de tekst de verenigbaarheid van diepe ecologie en sociale ecologie aannemelijk te kunnen maken, zijn enkele punten uit het platform van belang. De inherente waarde van de niet-menselijke natuur wordt sterk onderstreept, maar een zachte vorm van antropocentrisme wordt toch aanvaard: “Mensen hebben geen recht om die rijkdom en verscheidenheid (van de niet-menselijke natuur, jw), te verminderen behalve om vitale behoeften te bevredigen” (mijn onderlijning)(punt 3). Bovendien bepleit het platform politieke veranderingen van “fundamentele economische, technologische en ideologische structuren” (punt 6). Impliciet wijst het platform het kapitalisme af: “De daaruit resulterende

(politieke, jw) toestand zal wezenlijk verschillen van de huidige.” (punt 6). Toch ziet Naess de mogelijkheden om ecologische doelen te realiseren niet in de eerste plaats in politieke veranderingen, maar vooral in veranderingen van het individueel menselijk bewustzijn. Hij vindt een hervorming van het “zelf” hoognodig, want zolang mensen zichzelf niet zien als een onderdeel van de natuur, maar integendeel denken dat de niet-menselijke wereld ten dienste staat van hen, zal de ecologische uitbuiting niet ophouden. Door individuele bewustzijnverandering kan de levensstijl vereenvoudigen en de consumptie verminderen.

Sociale ecologie ziet “natuur”, “maatschappij” en “mens” als één totaliteit in ontwikkeling. Zoals Naess beschouwt Bookchin de mensheid als deel van een natuurlijk evoluerend proces. Wie de natuur romantiseert en ze ziet als meer authentiek “natuurlijk” dan de mens, gaat voorbij aan de intrinsieke eenheid van mens en natuur. Nochtans is deze splitsing tussen mens en natuur zeer verspreid. Volgens Bookchin is het met de overheersing van de mens door de mens, de totstandkoming van hiërarchie en dominantie in de maatschappij, dat de relatie tussen natuur en mens ook steeds meer in die termen wordt gezien. Hiërarchisch maatschappelijk denken wordt overgedragen op het denken over de natuur. Vroege vormen van magie zagen de natuur niet als een wereld apart, wat natuurlijk geen reden is om terug te keren naar dergelijke magie om ons wereldbeeld te vormen.

Dit standpunt komt overeen met de mening van Naess. Maar in tegenstelling tot de diepe ecologie legt de sociale ecologie de verantwoordelijkheid voor de ecologische problemen in diepgewortelde sociale, economische, etnische, culturele en genderproblemen en

die moeten in de eerste plaats worden aangepakt. De manier waarop groepen met elkaar omgaan – uitbuitend of coöperatief – is fundamenteel voor de manier waarop met de ecologische crisis wordt omgesprongen. Voor de enen is bijvoorbeeld de dumping van nucleair afval uit de geïndustrialiseerde landen naar de derdewereldlanden een optie, voor de anderen is dit ethisch en sociaal onaanvaardbaar.

Bookchin legt de grootste schuld bij de “grow or die” imperatief en de identificatie van “vooruitgang” met industriële expansie en productie voor winst: “Indeed, the notion of progress, once identified by our ancestors as a faith in the evolution of greater human cooperation and care, is now identified with economic growth.”

Bookchin veroordeelt nadrukkelijk de vrijemarkteconomie die zonder economische groei niet kan blijven bestaan.

Sociale ecologen vinden dat de betrokkenheid op het milieu een voorwaarde is waar men in alle verdere politieke en economische beslissingen rekening zou moeten mee houden. Dit staat in schril contrast met de “shallow” ecologie voor wie economische groei geen probleem vormt, wel integendeel. Sociale ecologie spruit voort uit de biologische wetenschappen; wetenschappelijke inzichten spelen een beslissende rol. Toch, zegt Bookchin, mogen we niet denken dat de ontwikkeling van de moderne wetenschap en techniek de grootste en enige schuldigen zijn voor de plundering van de planeet. Enerzijds is roofbouw op de natuur een proces dat reeds sinds de middeleeuwen aan de gang is, anderzijds is het gebruik dat wordt gemaakt van moderne techniek om economische groei en winstvorming te realiseren de belangrijkste verantwoordelijke. Sociale ecologen menen dat privé belang niet te scheiden is van gemeenschappelijk belang;

persoonlijk belang kan – grotendeels – samenvallen met en gerealiseerd worden doorheen het gemeenschappelijk belang.

Door de sociale en politieke benadering van de ecologische kwestie maakt de sociale ecologie onderscheid tussen groepen die meer of minder aansprakelijk zijn voor de milieuschade. Doet men dit niet dan gaat men voorbij aan specifieke menselijke, sociale, politieke en economische aspecten van milieu-problemen en - wat pertinent onjuist is – wordt de verantwoordelijkheid voor de milieuproblemen in gelijke mate toegeschreven aan alle mensen en groepen. Het lijkt dan alsof een arme bevolking in Brazilië die aan boskap doet om levensnoodzakelijke landbouwgrond te hebben, even verantwoordelijk is als de multinationale bedrijven die bos laten kappen voor uitvoer van hout naar de rijke streken. Armoede en ongelijkheid, en ook de ecologische problemen die de wereld teisteren, hebben hun oorzaak in de uitbuiting van mens en natuur door welbepaalde groepen.

Sociale ecologie ontkent niet dat er nood is aan een radicaal andere mentaliteit willen de collectieve inspanningen om de maatschappij te veranderen slagen. Nochtans is sociale ecologie niet enkel een appèl voor moreel herstel maar hoofdzakelijk een argumentatie voor sociale veranderingen die rekening houden met de ecologische problematiek. Bookchin noemt morele en bewustzijnsverandering zeker zinvol maar hij oordeelt wel dat modern kapitalisme onvatbaar is voor morele overwegingen: “It is crucially important, in social ecology, to recognize that industrial growth does not result from a change in a cultural outlook alone, and least of all, from the impact of scientific rationality on society. It stems above all from harshly objective factors churned up by the expansion of the

market itself, factors that are largely impervious to moral consideration and efforts at ethical persuasion.”

Complementariteit van diepe ecologie en sociale ecologie

Diepe ecologie en sociale ecologie formuleren vele wederzijdse bezwaren. Gezien de hoogdringendheid om concrete uitwegen te vinden voor de ecologische rampen die zich met een niet-verwaarloosbare waarschijnlijkheid aankondigen, is het cruciaal ons te concentreren op overeenkomsten tussen de verschillende strekkingen binnen de radicale ecologie (minder grondstoffenverbruik, minder afval en uitstoot bijvoorbeeld) zodat compromissen die leiden tot meer en efficiëntere gezamenlijke acties de overhand halen op de theoretische discussies. Ik ben, net zoals Light (1996) ervan overtuigd dat diepe ecologie en sociale ecologie vaak ten onrechte als onverenigbaar werden en worden beschouwd, ja zelfs als regelrechte opposanten. Dit is zeker een eenzijdige inschatting van de verschillende standpunten. Zowel diepe ecologie als sociale ecologie zijn het erover eens dat de afname van de economische groei dringend nodig is. In die economische groei ligt volgens mij, de diepste oorzaak van de ecologische toestand die we nu kennen. Groepen die het daar over eens geraken, kunnen volgens mij niet anders dan elkaar aanvullen en samenwerken.

Sommige strekkingen binnen de diepe ecologie beoordelen de sociale ecologie als te antropocentrisch. Zo zou de idee van ecologische voetafdruk een te antropocentrische houding zijn. Ze zeggen dat in de idee van ecologische voetafdruk de biocapaciteit wordt beschouwd alsof ze volledig ten dienste mag staan van de mensheid. Echter, enkel extremistische diepe

ecologen - die zelfs de meest zachte vorm van antropocentrisme afkeuren en de gelijke intrinsieke waarde van alle levende wezens vooropstellen – uiten deze kritiek. Zoals we zagen zegt Naess dat we geen recht hebben om de rijkdom en verscheidenheid van de niet-menselijke natuur te verminderen behalve om vitale behoeften te bevredigen. Indien we het verschil tussen een zwak antropocentrisme en een sterk antropocentrisme - dat de natuur ziet alsof ze enkel ten dienste staat van de mensheid - uit het oog verliezen wordt iedere redelijke discussie onmogelijk. Pleiten voor het ernstig nemen van de ecologische voetafdruk kan gepaard gaan met een sterk antropocentrisme, maar hoort ook thuis binnen een zwak antropocentrisme en is zeker niet noodzakelijk gebonden aan een houding waarin uitbuiting van de aarde geen probleem vormt. Trouwens, bij Bookchin vinden we verwijzingen naar de noodzaak van bewustzijnsverandering en hij erkent de noodzaak van spiritualiteit: "(Social ecology is) always mindful of the need for spiritual change, social ecology seeks to redress the ecological abuses that society has inflicted on the natural world by going to the structural as well as the subjective sources of notions like the 'domination of nature' (1993). Bovendien zegt Bookchin dat de sociale ecologie één van de vroegste vormen van ecologie is die erop wees dat veranderingen in de bestaande spirituele waarden en mentaliteit noodzakelijk zijn, zonder echter een godheid te aanvaarden die boven de natuurlijke wereld staat. Voor zover ik zie, hebben de sociale ecologen meer aan te merken op de diepe ecologie dan omgekeerd. Ik geef enkele kritieken weer. Volgens Bookchin moraliseert de diepe ecologie teveel over onze anti-ecologische maatschappij en accentueert ze

teveel het persoonlijke waardoor ze de nood aan sociale actie overschaduwet: "... to the extent that environmental movements and ideologies merely moralize about the 'wickedness' of our anti-ecological society, and emphasize change in personal life and attitudes, they obscure the need for social action". (Bookchin, 1993). Deze commentaar is gedeeltelijk correct. Naess' filosofie vertoont primitieve, misantropische, religieuze en mystieke tendensen. Het platform voor ecologische bewegingen verwijst wel naar noodzakelijke politieke en economische veranderingen en zeker naar het afremmen van de economische groei, maar beklemtoont sterk persoonlijke bewustzijnsverandering. Daardoor krijgt diepe ecologie soms het verwijt af te glijden naar een "lifestyle" beweging.

Aan diepe ecologen verwijt men soms dat ze de natuur romantiseren en op die manier ze als meer authentiek "natuurlijk" beschouwen dan de mensheid en haar activiteiten. Wie de natuur als meer "natuurlijk" beschouwt dan de mens, accentueert het verschil tussen mens en natuur, in plaats van de eenheid ertussen te bevorderen. Diepe ecologie gaat soms voorbij aan wat specifiek is voor de mens, namelijk zijn "tweede" sociale en culturele natuur. Sociale ecologie ziet de menselijke natuur vooral als een sociaal gegeven waarin instinctief gedrag overschaduw wordt door rationeel gedrag; rationeel gedrag dat echter geworteld blijft in de biologische evolutionaire menselijke geschiedenis.

Volgens de sociale ecologie onderschat diepe ecologie de grote verschillen tussen mensen, groepen en maatschappijen die aansprakelijk zijn voor de onevenwichtige spanningen die zijn ontstaan tussen mens en natuur.

Bookchin zet zich evenveel af tegen de diepe ecologen als tegen de adepten

van het economisch groeimodel (Light, 1996). Deze houding is niet terecht, want het activisme van diepe en sociale ecologen is dikwijls gelijklopend. Naess leunt meer aan bij religieuze filosofieën (van Ghandi bijvoorbeeld), heeft ook sympathie voor niet-wetenschappelijke kennisvormen, zoals de magie (Melle, 1996), maar gezien het verschil dat hij maakt tussen ecologische levensbeschouwing en ecologische actie, belet dit de samenwerking niet met andere ecologische filosofieën.

Diepe ecologie en sociale ecologie zijn ook verenigbaar wat hun standpunten over pluralisme aangaat. Beide erkennen ze de diversiteit van waarden die mensen en gemeenschappen vinden in de natuur. We zagen dat Naess een grote verdediger is van een pluraliteit van levensbeschouwingen. Bookchin van zijn kant komt op voor een vorm van pluralisme waarin gelijkwaardigheid centraal staat. Hij verdedigt "an ethics of complementarity" (1993). De huidige neiging om hiërarchieën van "superioriteit" en "inferioriteit" te organiseren bekritiseert hij sterk.

Beide strekkingen sluiten monisme, dat vereist dat diverse groepen hun waarden in één waardesysteem formuleren, uit.

Als we beide standpunten tegenover elkaar zetten, wijzen ze eerder op verschillende prioriteiten in de te volgen strategieën; over wat eerst moet veranderen, het bewustzijn van individuen of de maatschappelijke structuren. Sociale ecologie legt de nadruk op het belang van de sociale groep en de instituties als primaire mechanismen, diepe ecologen mikken op de verandering van het individuele bewustzijn. Politieke acties kunnen samengaan met een ecologische mentaliteitsverandering en andere levensstijlen, en omgekeerd. Beide zijn noodzakelijk; ze versterken en verrijken elkaar.

Rivaliserende politieke theorieën, voor zover ze economische groei afwijzen als oplossing voor de huidige sociale en ecologische problemen, kunnen in de praktijk voldoende compatibel kunnen zijn om tot gezamenlijke standpunten en acties te komen. Dit lijkt me noodzakelijk omdat fanatiek aan het eigen gelijk houden, onvermijdelijk tot een versplintering van krachten leidt, iets dat we echt kunnen missen.

Indien verdeelde ecologische overtuigingen zich niet soepel zouden opstellen tegenover elkaar dan zou het ondoenlijk zijn milieupolitieke theorie te vertalen in de praktijk. Om aan de milieuproblemen het hoofd te kunnen bieden hebben we brede coalities nodig. Als we naar allerlei acties kijken, dan zien we dat dit ook gebeurt, zij het niet voldoende om de gangbare ideeën in verband met economische groei te doorbreken. Een beleid van integratie dat de verschillen bewaart, dat is wat we hard nodig hebben!

Jenny Walry

[Bio]

Jenny Walry was boekhandelaar tot 1980. Daarna gaf ze filosofielessen in verschillende volkshogescholen. Ze publiceerde in meerdere tijdschriften, o.a. Vlaams Marxistisch Tijdschrift, Mores, Algemeen Nederlands Tijdschrift voor Wijsbegeerte en ook in Oikos (nr. 18, 20 en 25).

[Bibliografie]

APOSTEL Leo e.a. (1994): *World Views. From fragmentation to integration.* VUB Press.

BOOKCHIN, Murray (1987): *Social Ecology versus Deep Ecology.* Green Perspectives: Newsletter of the Green Pro-

- gram Project, 4-5.
- BOOKCHIN, Murray (1993): What is Social Ecology? In ed. M.E. Zimmerman "Environmental Philosophy: From Animal Rights to Radical Ecology". Prentice Hall.
- CASTLE Emery N. (1996): A Pluralistic, Pragmatic and Evolutionary Approach to Natural Resource Management. In ed. Andrew Light and Eric Katz "Environmental Pragmatics". Routledge.
- CLARK, John (2000): How Wide Is Deep Ecology? In ed. Eric Katz, Andrew Light & David Rothenberg, "Beneath the Surface". MIT Press.
- DALY, Herman: Sustainable development: Definitions, Principles, Policies. Hhttp://www.puaf.umd.edu/faculty/papers/daly.
- JACOBS, Roger (1992): Murray Bookchins ekologisch humanisme. Vlaams Marxistisch Tijdschrift.
- JACOBS, Roger (1996): Natuur, geschiedenis en vrijheid. De sociale ecologie van Murray Bookchin. In red. Janssens, Frederik & Melle, Ullrich "Voeten in de aarde". Hadewijch.
- JONES Peter Tom & JACOBS Roger (2006): Terra Incognita. Globalisering, ecologie en rechtvaardige duurzaamheid, Academia Press.
- LIGHT, Andrew (1996): Environmental Pragmatism as Philosophy or Metaphilosophy? In the Weston-Katz Debate. In ed. Andrew Light and Eric Katz "Environmental Pragmatics". Routledge.
- LIGHT, Andrew (1996): Compatibilism in Political Ecology. In ed. Andrew Light and Eric Katz "Environmental Pragmatics". Routledge.
- MARCUSE, Herbert (1972): Counterrevolution and Revolt. Beacon Press.
- MELLE, Ullrich (1996): Verscheidenheid, verbondenheid en zelfverwerkelijking. De filosofie van Arne Naess. In red. Janssens, Frederik & Melle, Ullrich "Voeten in de aarde". Hadewijch.
- MINTEER, Ben A. and MANNING, Robert E. (2003): Pragmatism in Environmental Ethics: Democracy, Pluralism, and the Management of Nature. In ed. Andrew Light and Holmes Rolston III "Environmental Ethics". Blackwell.
- NAESS, Arne (1989): Ecology, community and lifestyle. Cambridge University Press.
- NAESS, Arne (1992): The Encouraging Richness and Diversity of Ultimate Premises in Environmental Philosophy. In "Trumpeter"
- NAESS, Arne (2003): The Deep Ecological Movement: Some Philosophical Aspects. In ed. Andrew Light and Holmes Rolston III "Environmental Ethics". Blackwell.
- NORTON, Bryan (1996): Integration or Reduction. In ed. Andrew Light and Eric Katz "Environmental Pragmatics". Routledge.
- SAWARD, Michael (1993): Green democracy? Ed. DOBSON, Edward & LUCARDIE, Paul "The Politics of Nature". Routledge.
- TAYLOR, Bron (2000): Deep Ecology and Its Social Philosophy: A Critique. In ed. Katz, Eric & Light, Andrew & Rothenberg, David "Beneath the Surface". MIT Press.
- VANDERBEEKEN, Rob (2004): Naar een pluralisme van methodes van verklaring. "Ethiek en Maatschappij" jaargang 7, nr.3.
- WALRY, Jenny (2005): Ecologie en Democratie. "De Gids op Maatschappelijk Gebied".
- WESTON, Anthony (1996): Before Environmental Ethics. In ed. Andrew Light and Eric Katz "Environmental Pragmatics". Routledge.
- WESTON, Anthony (2003): Beyond Intrinsic Value: Pragmatism in Environmental Ethics. In ed. Andrew Light and Holmes Rolston III "Environmental Ethics". Blackwell.